

Malmö högskola
Läroarutbildningen
Kultur, språk och medier

Examensarbete
10 poäng

Skolan och de begåvade barnen

Gifted and Talented Children and School Initiatives

Åsa Hallenheim Olsson

Särskild läroarutbildning, 60 poäng
Svenska, svenska2 och engelska
2006-12-04

Examinator:
Katarina Lundin Åkesson
Handledare: Pia Jäderquist

Sammandrag

Syftet med detta examensarbete är att belysa hur en skola ser på de särbegåvade barnen. Vad kännetecknar begåvning? Upptäcks särbegåvade elever? Vilka möjligheter ger skolan dessa elever? Metoderna som använts för att få svar på detta är dels en enkätundersökning riktad till alla lärare som är mentorer på en skola och dels kvalitativa intervjuer med en skolledare, en elev och en förälder.

I studien framgår det att man upptäcker många av de särbegåvade eleverna. Elevens sociala kompetens har stor betydelse för om man ska bli upptäckt, vilket överensstämmer med tidigare forskning. Men långt ifrån alla särbegåvade elever får en undervisning som anpassas till deras förutsättningar och behov. Orsaker till detta kan vara att personalen inte har tillräcklig kunskap om hur man kan möta dessa elevers behov i undervisningen eller att man anser att dessa elever ”alltid klarar sig ändå”.

Nyckelord: särbegåvad, begåvad, kunskaper, positiv inverkan

Innehåll

1. Inledning	7
2. Syfte och frågeställning	7
3. Teoretisk bakgrund	8
3.1. Teoretisk avgränsning.....	8
3.2. Vad är intelligens och begåvning	8
3.2.1 Definition av särbegåvad	9
3.3. Synen på särbegåvade i gällande styrdokument	10
3.3.1. Studier om särbegåvade barn	10
3.3.2. Personlighetsdrag hos särbegåvade barn	12
3.3.3. Synen på elever med särskilda behov i England, Tyskland och Sverige ..	13
3.3.4. Metoder att möta särbegåvade elever.....	15
3.3.5. Myter om särbegåvning – begåvade barn	16
3.3.6. Mätbar intelligens	17
4. Metoder	18
4.1 Val av metoder.....	18
4.1.1 Urval av informanter.....	18
4.2 Procedur.....	19
5 Resultat av enkätundersökning	20
5.1 Förutsättningar för resultatet.....	20
5.1.1 Lärares kännetecken på begåvning.....	21
5.1.1.1 Särbegåvade elevers inverkan på klassen.....	22
5.1.2 Många lärare anser att de har mött/undervisat särbegåvade elever.....	23
5.1.3 Möjligheter som skolan ger de särbegåvade eleverna?.....	23
5.2 Intervju med skolledare.....	25
5.2.1 Förutsättningar för resultatet.....	25
5.2.2 Resultat av intervju med skolledare.....	26
5.3 Intervju med elev och förälder.....	27
5.3.1 Förutsättningar för resultatet.....	27
5.3.2 Resultat av intervju med elev och förälder.....	27
6 Diskussion och analys	28
7 Avslutning	34

Referenser	37
-------------------------	----

Bilaga 1 Enkätundersökning – resultat

Bilaga 2 Enkät

Bilaga 3 Intervjuguide skolledare, elev och förälder

1. Inledning

Nog är det mer än normalt att kunna addera tresiffriga tal när man är 7 år? Barnet som gav mig reflektionen hade varit tyst och tänkande. Endast genom att höja rösten en aning och därefter visa sin belåtenhet med ett snett leende påtalade barnet sin kunskap. Efter 6 månader i skolan visade barnet på ett matematiskt tänkande som till synes var nivåer över det man normalt förväntar sig av en elev i årskurs 1. Var detta ett möte med ett särskilt begåvat barn? Hur duktig skulle han kunna bli? Skulle denna pojke få möjlighet att utveckla sin begåvning i skolan? Hur skulle jag som lärare kunna ge pojken denna möjlighet?

Vid ungefär samma tidpunkt kunde man i *Lärarnas tidning* (5/2006) läsa artikeln *Begåvade elever misslyckas i skolan* av Arne Engström, universitetslektor i pedagogik på Linköpings universitet. Med stöd i en schweizisk studie, påstod han att det fanns högpresterande barn som genom att få för lite utmaningar i skolan misslyckades istället för att lyckas. Detta resultat gav också tankar om hur skolan i Sverige bemöter de begåvade barnen.

Att särbegåvade barn börjar uppmärksammas i svenska skolan visar artikeln *Meningsfull undervisning för högpresterande*, i tidskriften *Skolvärlden* (2006-11-22). Där beskrivs ett lyckat försök med anpassad undervisning för begåvade elever, där man har stimulerat eleverna och på så vis också har förhindrat att de från att bli uttråkade.

Upplevelsen av den matematiska pojken och tidningsartikel i *Lärarnas tidning* är tillsammans utgångspunkten för mitt val av examensarbete. Jag vill undersöka vad en skola gör med de särskilt begåvade barnen.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att med hjälp av enkät och kvantitativa intervjuer belysa vad en utvald skola gör med de särbegåvade eleverna.

Frågeställning

Frågorna som examensarbetet ska besvara är:

1. Vad anser man i skolan kännetecknar begåvning?

2. Hur många lärare anser sig ha mött/undervisat särbegåvade elever?
3. Vilka möjligheter ger skolan den särbegåvade eleven att utvecklas utifrån sin förmåga?

Med ovanstående tre frågor vill jag undersöka om det finns likheter eller olikheter i hur man ser begåvning. Jag vill också undersöka vilka erfarenheter man som lärare har av särbegåvade elever samt hur man möter dessa elever i sin undervisning.

3. Teoretisk bakgrund

3.1 Teoretisk avgränsning

Det finns förhållandevis lite litteratur som behandlar begåvade barn i svenska skolan. Gunilla O Wahlström, lågstadielärare och Roland S Persson, filosofie doktor och universitetsdoktor i Jönköping, är två personer som ägnat tid åt detta. Det finns också några examensarbeten som på olika vis behandlar ämnet. Något mer finns det att läsa om amerikanska och andra engelsktalande länders beskrivningar av dessa barn. Den teoretiska bakgrunden till detta arbete bygger framför allt på litteratur skriven av ovan nämnda författare samt Ellen Winner, psykologiprofessor vid amerikanska Boston College.

För att ge en grund för förståelse av resultat, analys och diskussion har jag i teoridelen valt att belysa vad begåvning och särbegåvning är, synen på särbegåvning i styrdokument och studier om särbegåvade elever. Slutligen kommer jag att beskriva särbegåvades personligheter, hur begåvning kan mätas, synen på dessa elever i några länder, myter om särbegåvade barn samt hur man kan möta dessa elever i skolans undervisning.

3.2 Vad är intelligens och begåvning?

Vad är då intelligens och vad är begåvning? Eftersom det är två ord som anses förknippade med varandra följer härmed förklaringar till begreppen. I *National Encyklopedin* förklaras intelligens så här:

”i dagligt tal detsamma som förstånd, begåvning eller tankeförmåga. Förslag till definitioner av intelligens har ofta betonat abstrakt tänkande, relationstänkande, lärande, anpassning till nya situationer och effektivt utnyttjande av erfarenhet.”

Enligt *National Encyklopedin* är begåvning vidare ”begrepp som inom psykologi och pedagogik används för att förklara skillnader i individers förutsättningar för utveckling och utövande av olika färdigheter.” Det nämns också att begreppet begåvning uppfattas olika i olika samhälle efter som det påverkas av samhällets värderingar. Det anses att både arv och miljö har betydelse för en persons begåvning.

Ellen Winner, hävdar i sin bok *Begåvade barn* (1999), att både arv och miljö tillsammans är av högsta betydelse för hur barnets begåvning kommer att utvecklas. Hon påtalar att starkt involverade vuxna är nödvändiga för att särbegåvade barns utveckling. Däremot är det högst osannolikt att normalbegåvade personer genom träning når begåvningsnivåer som genier uppnår. Akademiskt högpresterande personer är inte särskilt olika personer med stor förmåga inom domäner (kunskapsområden) som idrott, musik och konst, anser Winner och framför en kritik till dagens IQ mätning, som hon menar inte upptäcker en specifik begåvning utan mäter en genomsnittlig begåvning.

Howard Gardners teori om multipla intelligenser bygger på en definition om att ”intelligens är det som en person kan göra” (Cooper 2002:67). Cooper beskriver vidare att Gardner hävda att det finns minst sju olika intelligenser. Dessa är *språklig*, *musikalisk*, *logisk-matematisk*, *rumslig*, *kroppslig-kinestetisk*, *interpersonal* och *intrapersonal* intelligens. Det kan också finnas fler intelligenser som inte har identifierats ännu. Synen på åtskilda intelligenser innebär en övertygelse om att trots att man har svårigheter inom någon intelligens kan man ha starka sidor som kan utvecklas i andra intelligenser, enligt Cooper (2002:70).

3.2.1 Definition av särbegåvad

För att på svenska kunna tydliggöra skillnaden mellan att ”alla är begåvade” (Persson 1997a:44) och begåvade i avseendet högpresterande, talangfull och liknade har man sedan 1997 använt begreppet särbegåvad. Jag kommer att använda följande definition för begreppet särbegåvad i detta arbete. Med särbegåvad avses ”ett barn som kontinuerligt förvånar dig genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera skolämnen och/eller i någon aktivitet som i huvudsak bedrivs utanför skoltid” (Persson 1997b:82).

I detta arbete kommer både orden begåvning och särbegåvning att användas för att beskriva begåvningar.

3.3 Synen på särbegåvade i gällande styrdokument

Skolans styrdokument, läroplanen från 1994, betonar att skolans uppdrag är att eleverna ska inhämta kunskap. I avsnitt *Skolans uppdrag* s 5, i kapitel 1 *Skolans värdegrund och uppdrag* kan man läsa att ”Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper/.../ Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver”.

Inhämtande av kunskap berörs igen i kapitlet 2 *Mål och riktlinjer*, i avsnittet *Kunskaper* s 9, nämligen att ”Skolan skall ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem”. I samma avsnitt s 9, står i ett strävansmål att skolan ska sträva efter att varje elev ”utvecklar nyfikenhet och lust att lära”.

I avsnittet *En likvärdig utbildning* i kapitlet *Skolans värdegrund och uppdrag* s 3, står det skrivet att ”Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas lärande och kunskapsutveckling.”

Utifrån denna definition står det klart att precis som alla andra elever i skolan har även särbegåvade elever rätt till att undervisas på ett sådant sätt att deras kunskaper utvecklas.

3.3.1 Studier gjorda om särbegåvade elever

Särbegåvade elever i den svenska skolan

Daniel Eriksson har i ett examensarbete lyft fram särbegåvade elever i den svenska skolan. Arbetet bygger på en studie om 154 personer som alla är medlemmar i Mensa Sverige (en förening med internationell koppling som vill lokalisera och föra samman intelligenta människor). Det framgår att 97 % av de tillfrågade anser att skolan skulle kunna göra mer för de särbegåvade eleverna. Man upplever också att det var vanligare att läraren bromsat dem att lära i sin egen takt för att passa in i klassens tempo, än att

uppmuntrat dem att utnyttja sin potential. Effekten av detta blir att man tröttnar på skolan.

Att det inte är accepterat att vara smart i Sverige anser 48,5 % av dem som deltog i undersökningen. Att vara smart är också den största orsaken till att man som särbegåvad kan stöta på problem i skolan. Majoriteten upplever att klasskamrater anser att det är negativt att man är duktigast i klassen. Hälften av de svarande anser att de ibland haft det svårt socialt i skolan, i form av utanförskap och mobbning. Endast en tredjedel av respondenterna insåg att de hade en ovanligt hög intelligens innan de slutade grundskolan (Eriksson, 2005).

Särbegåvningsprojektet i Jönköpings kommun – JUGIP

I boken *High Ability in Egalitarian Contexts* (1997b) beskriver Roland S. Persson studien Särbegåvningsprojektet i Jönköping kommun. Studien genomfördes läsåret 1995/1996. Den baseras på svar från 232 lärare fördelade på tolv av kommunens F-9 skolor, vilket motsvarar 2462 elever.

I studien framgår det att det finns en stor ovana bland lärarna att identifiera särbegåvade elever. Detta anser Persson beror på att det inte finns med i svensk lärarutbildning, vilket gör att identifikationen baseras mer ut ifrån ett alldagligt ”sunt förnuft”-perspektiv, än utifrån kunnande och rekommendationer som framkommit genom forskning. Denna brist i lärarnas kompetens speglar också det sätt man möter de särbegåvade eleverna i skolan. I stället för en långsiktig planering i undervisningen tenderar kortsiktiga lösningar av typen ”dag-från-dag” att vara vanligare. Avsaknad av kompetens genomsyrar, också lärarnas skattning av elevers begåvning, enligt Persson. Det framkommer en svårighet att skilja mellan särskild begåvning och exceptionell begåvning. En annan effekt av okunnighet om särbegåvning kan vara att sanningen förvrids då man ska bedöma sin klass. Detta kan till exempel ge två normalt begåvade elever i en klass med många svagt begåvade elever en status som särskilt begåvade. Vidare finns det belägg för att vissa lärargrupper har en tendens att framhäva sig själva som ideal. Det kan innebära att fler elever från samhällets sociala medelklass skattas som särbegåvade, än vad som borde vara fallet.

Då man som lärare i studien definierat särbegåvning framkommer det att man ofta begränsar sig till en traditionell definition. Detta innebär att man i huvudsak kopplar samman särbegåvning med akademiska ämnen. Det kan få följden att man som lärare har svårare att se särbegåvning inom andra ämnen.

För att bedömas som särbegåvad har elevens sociala kompetens den största betydelsen, enligt lärarna. Oavsett hur stora kunskaper eleven besitter uppmärksammas den inte om den inte dessutom har ett gott uppförande och är undfallande. Man ser också den särbegåvade elevens roll i klassen som framför allt den assisterande läraren. Den blir en tillgång i klassen och en god hjälp för både klasskamrater och lärare.

3.3.2 Personliga drag hos särbegåvade barn

Ellen Winner (1999:14) framhåller att det finns karakteristiska drag som är väldigt typiska för särbegåvade barn. Ett drag är *brådmognad* som i detta sammanhang innebär att individen lär sig snabbare än normalt, behärskar en domän (organiserat kunskapsområde) vid en lägre ålder än normalt, arbetar snabbt och har lätt för att lära. *Envisas med att gå i sin egen takt* är ett annat drag som innebär att barnet utvecklas i en egen takt, det lär sig saker snabbt och är ofta självlärda. *En rasande iver över att behärska* är ett drag som innebär att barnet visar en besatthet av någon domän vilket medför en lätthet att lära sig saker om detta. Denna kunskap leder ofta till starka prestationer.

Enligt Winner (1999:32) finns det vanligt förekommande kännetecken hos generella särbegåvade barn med hög IQ, som man redan kan uppmärksamma i småbarnsåldern. I skolan kan dessa barn utmärka sig med att de bland annat lär sig själv utan större hjälp av andra, de visar på stor nyfikenhet, hög koncentration och stor ihärdighet. De har skolrelaterade förmågor såsom tidigt läskunnig, betagna av matematik, logiskt och abstrakt tänkande samt har ett gott minne för detta. De har ofta en svårläst handstil. De leker ofta ensamlekar och de föredrar äldre barns sällskap. De har ofta ett stort sinne för humor.

En annan grupp av särbegåvade är underpresterande barn, barn som syns genom att ofta ställa till besvär för lärare och klasskamrater, enligt Wahlström (1995: 47). Dessa barn presterar alltså under sin förmåga och är dessutom oftast pojkar. Men de visar också tecken på motsatsen om de väl blir motiverade. En annan aspekt är att dessa barn har oftast väldigt få gemensamma drag, enligt Wahlström.

Ovanstående beskrivningar av särbegåvade stämmer inte alltid in på rollen att var lärarens favorit, vilket verkar vara en förutsättning för att bli kallad särbegåvade

enligt Persson (1997a:269). Att som lärare se den särbegåvade eleven som den välanpassade är enligt Winner (1999:18) endast tillämpbar på de måttligt särbegåvade, vilket innebär att man då inte uppfattar de elever som hör till ytterligheterna inom begåvning.

3.3.3 Synen på särbegåvade elever i England, Tyskland och Sverige

I detta avsnitt väljer jag att presentera några länders syn på särbegåvning. Förutom Sveriges syn, har jag valt att beskriva Englands och Tysklands syn. Dessa två länder har jag valt ut ifrån att de har uttalade strategier för att nå de särbegåvade som lever i deras länder.

England

Enligt National Literacy Trusts hemsida finns det i England sedan 2001 en guide, utfärdad av utbildningsdepartementet, för att hjälpa lärare att identifiera akademiskt, konstnärligt eller sportsligt begåvade elever. Man räknar med att 5-10 % av eleverna i England är väl begåvade och vill erbjuda dessa ett speciellt utbildningsprogram. Det finns ett stort intresse för att upptäcka de begåvade barnen. Därför finns en rutin att använda olika former av tester i både primary school och secondary school. Som myndighet ser man sökandet efter de begåvade ur ett jämlikhetsperspektiv där även barn från minoritetsgrupper eller barn med svaga hemförhållanden har rätt att upptäckas och få utveckla sin begåvning lika väl som elever från motsatta förhållanden. Skolor kan certifiera sig som skolor som arbetar för att ge begåvade barn en kvalificerad utbildning. Olika intresseorganisationer bestående av föräldrar, politiker, experter med flera som vill stödja detta finns etablerade i landet.

The National Academy of Gifted and Talented Youth (NAGTY) för begåvade barn startades 2002 av regeringen med syftet, enligt sin hemsida, att påverka utvecklingen av begåvade barns utbildning. I samarbetet med universitet kan begåvade elever få stöd on-line genom hela skolåret.

Tyskland

I Tyskland har utbildningsdepartementet, enligt sin hemsida, en målsättning i sin utbildningspolitik att främja begåvade och talangfulla elever i skolan. Man har genom

att ge ut handboken *Begabte Kinder finden und fördern* (Finna och befrämja begåvade barn [egenhändigt översatt]) tydliggjort för förbundsländerna sin medvetna satsning. En av orsakerna till aktionen är ett lägre resultat än förväntat i PISA 2003. De tyska eleverna placerade sig under medelvärdet i både läsning, matematik och naturvetenskapliga ämnen.

PISA test (the Programme for International Student Assessment) som genomförs av OECD:s (Organisation for Economic Co-operation and Development), vill undersöka hur väl rustade 15-åringar är idag för att kunna leva som aktiva samhällsmedborgare i vuxenlivet.

Sverige

I *Skolverkets nyhetsbrev* 2006-10-09 påtalas det att det inte finns tendenser till kommunala elitiskolor i Sverige. På vissa skolor finns det däremot elitklasser där man samlar elever med betyget MVG i svenska, matematik och engelska. Skolverket menar att skolor idag har goda kunskaper och kännedom om lågpresterande elever men vad avser begåvade elever är förhållandena det motsatta. Dock har dessa elevers studiesituation på olika sätt uppmärksammats mer under de senaste åren. Det förekommer numera friskolor och gymnasieskolor som på försök har utbildningar som vänder sig speciellt till de begåvade eleverna.

I Sollentuna har man, enligt tidskriften *Skolvärlden* 2006-11-22, under ett år erbjudit högpresterande elever på grundskolan att läsa gymnasiekurs i matematik. Försöket slog så väl ut att det nu permanentas och även utökas med andra ämnen.

I Skolverkets, *Studier av individ- och klassvariationen NU-materialet* (2003: 7) framgår det att med anledning av Europarådets rekommendation *On Education for Gifted Children*, som kom 1994, anslog regeringen medel 2003 för en medveten satsning mot att utveckla pedagogiken för de högpresterande eleverna. Man anser att det är viktigt att kunskap om ”högpresterande elevers behov av stöd” också når fram till lärarutbildningen i Sverige

Enligt Persson (1997b:10) har läroplaner i Sverige under förra århundradet poängterat lärarens skyldighet att tillgodose elever som haft behov av särskilt stöd genom att individualisera undervisningen. Efter 1940 gjordes en definition av begreppet som då kom att gälla svaga elever. I vår nuvarande läroplan (Lpo 94:4) betonas ”ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen”.

Persson (1997b:9f) hävdar att man i Sverige anser att det är odemokratiskt att vara mentalt begåvad. Det finns inte heller en allmän acceptans för att begåvade anser sig ha rätt till special hjälp i undervisningen. Han anser också att det finns en generell uppfattning i Sverige bland lärare att begåvade elever har personligheter som gör att är ”fullt kapabla att ta hand om sig själv” (1997b:10 [egenhändigt översatt]).

3.3.4 Metoder att möta särbegåvade elever

Ellen Winner (1999:218), beskriver olika sätt att möta särbegåvade barn i skolan. Hon framhåller att politiska intressen och ideologier styr utbildningars strukturer framför vetenskaplig kunskap. Winners erfarenhet har sin bakgrund i det amerikanska utbildningssystemet men kan mycket väl appliceras på utbildningar i andra länder.

Winner (1999:228) hävdar också att utifrån forskning i USA har det konstaterats att låga förväntningar från lärare på elever genererar låga resultat från elever. Det har också framkommit att svaga elever som behandlas som särbegåvade når upp till högre prestationsnivåer. Winner anser att detta talar för att ingen förlorar på att undervisningens nivå höjs.

Berikning och acceleration

Det finns två synsätt för hur man kan möta särbegåvade i skola: berikning eller acceleration. Persson delar Winners syn på hur man i skolan kan möta dessa elever. Persson anser att *berikning* handlar om att ge ”den befintliga läroplanen ett större djup och bredd” (1997a:286) och att *acceleration* avser att passa de särbegåvade elevernas behov av ett högre arbetstempo. Här följer en sammanfattade bild av hur Persson (1997a:282f) och Winner (1999:218) beskriver berikning och acceleration.

Berikning kan innebära *generell gruppering* av elever *efter förmåga*. Elever delas in klasser efter intelligenskvoter eller betyg, i eller utanför klassen, eller över årskurser. Den kan också innebära *individuella möjligheter*, som en fördjupning i det aktuella ämnesområdet som klassen arbetar med eller att arbeta med uppgifter som ligger utanför innehållet i läroplanen. *Särskild undervisning* i ”kreativt och kritiskt tänkande, problemlösningstrategier och i social kompetens” (Persson 1997a:286), är också en form av berikning.

Accelerering kan innebära *årskurs eliminering*, det vill säga uppflyttning till en högre nivå. Den kan också innebära *radikal acceleration*, då eleven hoppar över många årskurser, börjar skolan innan den är sju år eller ingår i en avancerad grupp vid sidan om skolan. Att *accelerera ämnesvis* är en form som innebär andra och mer avancerade uppgifter i ämnet.

Andra metoder som förekommer är *hemundervisning*, *skolor endast för särbegåvade elever*, *icke årskursindelade klassrum* och *individuell undervisning* i det egna klassrummet.

Enligt Wahlström (1995:20) kan barn som har lätt för att lära och möts med arbetsuppgifter med liten variation eller repetition få dåliga studievänor. De kan bli lata, uttråkade och får inte träna sin uthållighet. Det kan innebära att många av dem slutar skolan innan de har gått ut gymnasiet. Detta gäller framför allt pojkar då flickor generellt sätt försöker vara mera till lags. Klarar man skolarbetet utan större ansträngningar kan det få konsekvensen att man inte anstränger sig i de ämnen man har svårare för. De elever som aldrig får uppleva en konkurrens i skolan, kan också få en orealistisk bild av sig själv och sin förmåga som gör att de har svårt att handskas med nederlag.

3.3.5 Myter om särbegåvning – begåvade barn

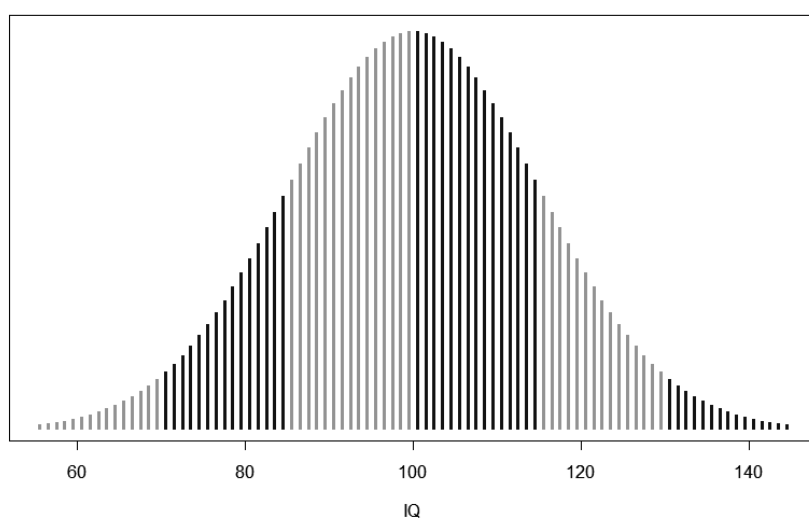
Ellen Winner (1999:17) påstår att det finns minst nio myter om särbegåvning som bygger på felaktiga antagande. En myt är att tro att akademiskt särbegåvade har en generell begåvning. Det är vanligare att man är högpresterande inom ett visst område/domän. Något annat som är viktigt att känna till är att alla särbegåvade barn oavsett intresseområde inte alltid har högt IQ. Vidare kan man vara särbegåvade inom musik och konst lika väl som inom akademiska domäner. Det är konstaterat att särbegåvning är medfött men att föräldrars uppmuntran och stimulans har betydelse för hur den utvecklas. Många särbegåvade upplever att man är udda och att man inte passar in med jämnåriga kamrater. Det finns risker att de blir ensamma och isolerade osv. Alla har starka och svaga sidor men alla är inte särbegåvade. Avslutningsvis är det viktigt att komma ihåg att väldigt få särbegåvade blir framstående som vuxna.

3.3.6 Mätbar intelligens

Intelligenstester mäter framför allt en intelligens som kopplas samman med vad som lärs i skolan dvs. oftast logisk, verbal, numerisk, språklig och spatial förmåga. Exempel på tester är WISC *Wechsler Intelligence scale for children*, WPPSI-R *Wechsler Preschool and Primary Scale of intelligence* och Stanford- Binet (Woolfolk 1995: 297f). I detta arbete har jag valt att beskriva den äldsta av dessa tre och kanske också den mest kända nämligen Stanford-Binet IQ test.

Stanford-Binet IQ-test

Stanford-Binet IQ test kom till i början av 1900-talet, för att på ett tidigt stadium upptäcka elever med behov av särskilt stöd i sin undervisning (Woolfolk 1995:115). Testet består av enkla skolliknande uppgifter som är konstruerade och ”avlägsnade från vardagens aktiviteter”, enligt Winner (1999:30). Den mäter i viss begränsning språk, logik, matematik och spatial förmåga. Enligt Woolfolk (1995:115) värderar testet den mentala ålderns resultat i förhållande till en persons verkliga ålder, den så kallade *intelligence quotient* eller *IQ*. Numera används i intelligenskvoten IQ, ett tal som beskriver hur mycket någon presterat i testet i förhållande till en normal persons resultat i samma ålder. Modellen bygger på en normalfördelning där IQ för en normalbegåvad person är 100, 50 % av den vanliga populationen uppnår IQ 100 eller mer. 68 % av den vanliga befolkningen har ett IQ mellan 85 och 115 och 16 % har mer än IQ 115.

Figur som beskriver normalfördelningen av en populations IQ intelligenskvoten (enligt wikipedias hemsida).

Enligt Persson (1997b:22) kan en befolkning delas in i olika nivåer av särbegåvning enligt Gangés begåvningsmodell. Enligt denna modell anses en av sex

personer ha grundläggande särbegåvning. En av 35 personer anses vara måttlig särbegåvning. Hög särbegåvning har en av 600 personer och extrem särbegåvning har en av 50.000 personer.

4. Metod

4.1 Val av metoder

För att belysa frågeställning från mer än ett perspektiv har jag valt att använda både en kvantitativ enkätundersökning, som vänder sig till alla lärare som är mentorer på skolan och kvalitativa intervjuer som genomförts med en skolledare, en elev och dess förälder. Med enkätundersökningen vill jag få fram bred information avseende lärarnas syn på särbegåvade elever. Intervjuernas syfte är att få fram en mer ingående information kring förutsättningar för särbegåvade och en elevs och en förälders syn på undervisningen, i enlighet med vad Johansson & Svedner (2004) förespråkar.

Enkätfrågorna är ett urval från en större enkätundersökning gjord av Persson (1997b:83) i samband med särbegåvningsprojektet i Jönköpings kommun, JUGIP. Enkäten innehåller två delar; dels en som berör ålder, erfarenhet i yrket m.m., dels en som berör hur man som lärare uppfattar särbegåvade elever. Det förekommer retrospektiva frågor i enkäten. Trots att jag är medveten om risken för en lägre trovärdighet i dessa svar (Trost 1994:73 *Enkätboken*) har jag valt att använda dem i enkäten. Mitt argument för detta är att förekomsten av särskilt begåvade elever ses som relativt liten och en tillbakablick kan i vissa fall vara nödvändig att göra som respondent för att kunna besvara frågorna. De frågor som använts i denna enkätundersökning har prövats av lärare innan de delats ut. I missivet framgår avsikten med enkäten och när den ska lämnas in.

4.1.1 Urval av informanter

Urvalet som studien bygger på kan kallas bekvämlighetsurval (Trost 1994:30) så till vida att den har genomförts på en och samma skola. Min bedömning är att skolan har ett tillräckligt stort antal lärare och elever för att det ska vara möjligt att genomföra studien om särbegåvning.

Enkäten har delats ut till alla lärare som är mentorer (35) på skolan. Intervjuer har gjorts med en skolledare, en elev som av sin mentor beskrivits som särskilt begåvade samt en förälder till denna elev.

Skolan är en "F-9 skola" med 438 elever. Den är belägen i ett samhälle med 1500 hushåll i södra Sverige. Skolans elever kan ses som representativa för samhällets sociala medelklass. Personalomflyttningen är väldigt låg. Det finns tendenser att man stannar här hela sitt yrkesverksamma liv.

Andelen elever med utländsk bakgrund är väldigt liten. En stor majoritet av eleverna har svenska som modersmål. Ingen annan modersmålsundervisning förekommer vid tillfället då studien genomförts. Enligt SALSA (Skolverkets Arbetsverktyg för Lokala Sambandsanalyser) har skolan de senaste åren presterat bättre än skolverkets förväntningar.

Mentorsgrupperna, är i årskurserna F-5 åldershomogena och åldersheterogena i årskurserna 6-9.

4.2 Procedur

Tillvägagångssätt

Enkäten har, efter godkännande från skolledning, delats ut till alla lärare som är mentorer på skolan. Som mentor är man ansvarig för en grupp elever, en mentorsgrupp. Två påminnelser har sänts ut. De besvarade enkäterna har lämnats in inom 4 veckor. Tre enskilda kvalitativa intervjuer har genomförts vid olika tillfällen under tidsperioden då studien pågått.

Resultatet från enkäterna har jag först transkriberat. Sedan har jag formulerat preliminära kategorier. Jag har lyft fram typiska citat för att belysa kategorier. Kategorierna har jag sedan strukturerat och bearbetat så att deras innehåll har kunnat lyftas fram och belysas ut ifrån studiens syfte, frågeställning och teori.

Etiska riktlinjer för studien.

De forskningsetiska riktlinjer som gäller vid examensarbetet har uppfyllts (Guide - för den avslutande terminen enheten KSM Lärarutbildningen Malmö högskola s.17).

Studiens reliabilitet

I enlighet med Johanssons & Svedners råd (2004:72) angående reliabilitet har enkäten delats ut till alla lärare vid samma tidpunkt. Något som inte framgår exakt ur enkäten, men som hade varit intressant att veta, är vilka åtgärder som är aktuella för särbegåvade elever under perioden då underökningen genomförts. Det förekommer internt bortfall (Trost 1994:109) i resultatet av enkäten. Detta beskrivs dels i redovisningen där det har betydelse för resultatet och dels i anslutning till aktuell enkätfråga i bilagan.

Intervjuerna med skolledare, elev och förälder har alla genomförts utifrån intervjuguider, som Jan Trost förespråkar i boken *Kvalitativa intervjuer* (2004). Alla intervjupersoner har i förväg informerats om intervjuernas uppläggning och syfte. Intervjuerna har genomförts i olika miljöer såsom kontor, grupprum och hemmiljö. Alla intervjuer har spelats in.

Begreppet *särbegåvad* upplevs inte av respondenterna som ett etablerat ord. Det har visat sig att det finns en tendens att personer i allmänhet sammankopplar särbegåvad med svagt begåvad istället för särskilt/exceptionellt begåvad. För att tydliggöra begreppet och undvika missuppfattningar, som skulle kunna innebära ett felaktigt resultat, har begreppet särbegåvad förklarats i missivet till enkäten. Vidare har begreppet förklarats i både intervjun med skolledare och förälder.

Studiens validitet

Studiens resultat beskriver en skolas syn på särbegåvade elever, vilket uppfyller studiens validitet enligt Johansson & Svedner (2004:72). Resultatet från intervju med elev och förälder måste ses som ett exempel och kan inte generaliseras på ett sådant sätt att det omfattar alla elever respektive alla föräldrar på skolan.

5. Resultatet av enkätundersökning

5.1 Förutsättningar för resultatet

Totalt har 29 av 31 lärare besvarat enkäten på ett sådant sätt att de har kunnat användas i resultatet. Dessa lärare är pedagogiskt ansvariga för 362 av de totalt 428 eleverna på skolan. Resultatet av enkätundersökning redovisas utifrån forskningsfrågornas perspektiv.

5.1.1 Lärares kännetecken på begåvning

Det framkommer tydligt i resultatet att en övervägande majoritet av lärarna 24/29 (83 %) anser sig känna igen särbegåvade elever. Deras svar kan klassificeras i fyra olika kännetecken nämligen: kunskap, snabb inläring, eget tänkande samt förmåga att uttrycka sig i tal och skrift. Dessa kännetecken beskrivs i ordningen från mest frekvent till minst frekvent.

Kunskap

En stor majoritet av respondenterna (15/24) framhåller framför allt att elevens *kunskap* är en orsak till att man betraktat den som särskilt begåvad. Man bedömer elevens kunskaper utifrån tester och nationella prov eller i förhållande till den förväntade kunskapen. Det hänvisas till erfarenheter inom yrket. Att eleven kan mer kunskapsmässigt än förväntat tydliggörs i följande citat: ”Väldigt mogen, kunde allt som en 8-åring fastän han bara var 6 år”.

Snabb inläring

Snabb inläring kan enligt 7/24 lärare vara tecken på särskild begåvning. Detta beskrivs bland annat med egenskaper som snabbtänkt, intresserad, duktig, att ha ett bra minne. ”Han behövde egentligen bara komma in på ett område, för att visa att han hade koll på läget, väldig lätt att lära och komma ihåg”, är ett citat från en av dessa respondenter.

Eget tänkande

Att ställa reflekterande frågor eller att dra logiska slutsatser är tecken för att man anser att eget tänkande är ett kriterium för en särskild särbegåvning enligt 4/24 lärare.

Förmåga att uttrycka sig i tal och skrift

Hur man uttrycker sig i diskussioner och resonemang, svarar på provfrågor eller kommer fram med annorlunda lösningar anser 4/24 respondenter är tecken på att en elev kan vara särskilt begåvad.

5.1.1.1 Särbegåvade elevers inverkan på klassen

96 % av lärarna (23/24), som har undervisat eller haft särbegåvade elever i sin mentorsgrupp, uppger att de har upplevt att dessa elever har haft en positiv inverkan på klassen. Man uppfattar eleven som *ledaren*, *medmänniskan*, *assisterande läraren*, *förebilden* eller som den *perfekte eleven*.

Förebild

Då en särskilt begåvad elev har ett positivt inflytande på gruppen uppfattar 11/23 respondenter att det är vanligast att eleven då agerar som en *förebild*. Man anser att en som är en *förebild* bland annat är glad, positiv, trevlig eller föredömlig i sitt uppträde, något som andra ser upp till.

Perfekt elev

En fjärde del av lärarna (6/23) uppfattar eleven som den *perfekte eleven*. Man anser att den *perfekte eleven* höjer hela klassens standard på olika sätt och sporrar andra till att göra sitt bästa.

Ledare

4/23 respondenter uppfattar eleven, som har en positiv inverkan på klassen, som en *ledare*. Man anser att en *ledare* kan t e x ge styrka åt gruppen i grupparbete.

Medmänniska

Att vara ödmjuk och hjälpsam i skolarbete uppfattas som att eleven har en roll som en *medmänniska*, vilket 3/23 lärare har gjort.

Assisterande lärare

Att se att särskilt begåvade elever har positiv inverkan på klassen i rollen som *assisterande lärare* anser 2/23 respondenter. Att gärna hjälpa kompisar är ett kriterium för detta.

Negativ inverkan på klassen

En tredje del av lärarna (8/24) har någon gång undervisats begåvade elever som framstått som klassens mest störande element. Knappt hälften (11/24) som har undervisat eller haft särbegåvade elever i sin mentorsgrupp, har träffat på elever som har varit särskilt eller exceptionellt begåvade och som inte har velat arbeta i nivå med sin förmåga.

Det framkommer att en fjärdedel av respondenterna (6/24) har mött både elever som inte varit villiga att arbeta i nivå med sin förmåga och elever som framstått som klassens mest störande element. Detta resultat visar att det finns en medvetenhet om att underpresterande elever också kan vara särbegåvade.

5.1.2 Många lärare anser att de mött/undervisat särbegåvade elever

Att ha undervisat eller mött särbegåvade elever, anser sig 83 % av lärarna (24/ 29) ha gjort. Av dessa arbetar 14 av 17 i årskurserna F-5 och 10 av 12 i årskurserna 6-9. Detta innebär att lika stor andel respondenterna från F-5 respektive 6-9 anser att de mött eller undervisat särbegåvade elever.

De fem lärare som uppgett att man varken har särskilt begåvade elever i sin mentorsgrupp eller mött den i undervisningen har väldigt olika erfarenheter. I genomsnitt har de undervisat i 17 år och har en medelålder på 48 år. Gruppen finns representerad i både F-5 och 6-9.

5.1.3 Möjligheter som skolan ger de särbegåvade eleverna

Särbegåvade elever behöver stöd av särskild pedagogik

För att få en samlad bild av vilka möjligheter skolan ger de begåvade barnen är det viktigt att också framhålla bakomliggande åsikter. 46 % av lärarna (12/26) anser att särskilt begåvade elever som går i vanlig klass behöver stöd av en särskild form av pedagogik. (Tre lärare har svarat ”vet ej”)

Det framkommer också av respondenternas skattning av elevers begåvning att det finns 19 elever på skolan som anses vara särskilt begåvade. Dessa elever tillhör sju olika mentorsgrupper. Inga exceptionellt begåvade elever har identifierats. Var fjärde lärare har valt att inte beskriva sina elevers begåvning.

I linje med Lpo 94

Två tydliga skäl till att man anser att en särskild pedagogik är befogad för särbegåvade elever, är båda möjliga att hämta från Lpo 94. Dessa är dels ett av skolans uppdrag nämligen att *ge elever möjlighet att utvecklas utifrån sin förmåga* och dels ett strävansmål som avser kunskap, *att eleverna ska utveckla nyfikenhet och lusta att lära*. Svaren från respondenterna fördelar sig lika inom de båda kategorierna.

Svar som styrker elevernas möjlighet att *utvecklas utifrån sin förmåga* är: ”Även begåvade elever bör ha rätt till extra stimulans och resurser (inte bara i idrott)”.

Svar som styrker elevernas möjlighet att *utveckla sin nyfikenhet och lust att lära* är svar som månar om en rättvisa så att dessa elever också ska få utvecklas. Det anses också att dessa elever behöver utmaningar för att inte tröttna.

(En lärare har ej svarat.)

En del känner till åtgärder som gjorts

Av alla lärare känner endast 45 % (13/29) till någon åtgärd som gjorts för att stötta särskilt eller exceptionellt begåvade elever som man själv undervisar själv eller haft i sin klass/mentorsgrupp. Detta är knapp hälften (13/24) av dem som svarat att man har haft/undervisar särbegåvade elever.

Det framgår att 13 (70 %) av de 19 elever som klassificeras som särskilt begåvade troligen får någon form av stöd i sin undervisning. Svaren som denna slutsats baseras på är från en enkätfråga med retrospektivkaraktär. Svaren kan avse både insatser som görs idag och/eller som har förkommit tidigare.

Det bör beaktas att 7 av 29 respondenter (24 %) inte har skattat sina mentorselevers begåvning i enkäten. Några har uppgivit skäl som, ”jag anser att frågan kan vara ok men anonymiteten för mina mentorselever måste gå före”, som orsak till att man inte har velat svara på frågan.

Acceleration och berikning, två sätt att möta särbegåvade elevers behov

De åtgärder som lärarna uppgett att man gjort för att stötta särskilt begåvade elever, har jag valt att klassificera som *acceleration* och *berikning*, en indelning som beskrivs i teoridelen utifrån Winner (1999) och Perssons (1997a). Av enkätsvaren framkommer det att ingen av dessa åtgärds-kategorier dominerar över den andre. Man kan däremot

utläsa att berikning som individuella möjligheter och acceleration som ämnesvis acceleration är vanligast. *Acceleration* som förekommer på skolan är: årskurs eliminering, ämnesvis acceleration. *Berikning*, som förekommer är individuella möjligheter, särskild undervisning och nivågruppering i matematik och engelska för elever i årskurs 6-9.

Utav 7 respondenters svar kan man utläsa att det finns ett samband mellan särbegåvade elever som inte vill arbeta i nivå med sin begåvning och de som upplevs som klassens mest störande element, så kallade underpresterande särbegåvade elever. Dessa lärare har upplevt båda situationerna. Pedagogiska insatser som nämns gällande dessa elever är mestadels berikning, i en kombination av individuella uppgifter och särskild undervisning. Man har helt enkelt försökt hitta något som intresserat eleven. Andra har svarat att man gett eleven svårare uppgifter, försökt leda in eleven på något intressant eller stimulerat eleven att arbeta ut ifrån sin begåvning och så vidare. Att hjälpa eleven med social anpassning är en annan åtgärd som beskrivits. En har angett att det förekommit årskurs eliminering. Av de lärare som bedömt resultatet av sina insatser, för dessa elever, framgår det att de bara delvis nått det förväntade. Det framgår tydligt att det inte är en enkel situation. En lärare svarar ”Försöker hitta på något som eleven är intresserad av i mitt ämne X. Det var inte så lätt....” För att få ett lyckat resultat som Wahlström (1995:51) nämner är förutsättningen att man lyckas med att motivera dessa elever.

I motsats till hur de pedagogiska insatserna har lyckats för underpresterande elever har en övervägande del av lärarna upplevt att insatsen som gjorts för särskilt/exceptionellt begåvade elever har hjälpt. En respondent har svarat ”vet ej”, en annan har utelämnat svar.

5.2 Intervju med skolledare

5.2.1 Förutsättningar för resultatet

Förutsättningarna för hur en skola arbetar med särbegåvade elever bestäms dels utifrån gällande styrdokument men också vilka faktiska förutsättningar som ges ute på den enskilda skolan. I det avseendet är det intressant att lyfta skolans ”profil” med inriktning på de särbegåvade eleverna.

5.2.2 Resultatet av intervjun med skolledare på skolan

En skolas medvetenhet om särbegåvade elever

För att undvika missförstånd har intervjun initieras med att begreppet särbegåvning har förklarats. Särbegåvning är ett nytt begrepp för skolledaren. Det finns en syn hos skolledaren att begåvning ”kan vara så mycket”. Det skolledaren tänker på då är bland annat Howard Gardners sju intelligenser, som beskrivs i teoridelen.

I intervjun med skolledare framkommer det att man uppfattar att det finns en god medvetenhet i lärarkollegiet, framför allt bland lärare i årskurs 6-9, om de särbegåvade eleverna. Detta tydliggörs i diskussioner kring arbetssätt och kunskap. ”Många tycker att man har låtit eleverna komma vidare och arbeta längre fram i kurserna. Sedan kan jag själv tycka att där finns säkert mycket mycket mer att göra”, säger skolledaren. Vid den årliga skolavslutningen delar skolan ut stipendier till framstående elever inom musik, idrott, konst eller slöjd. Detta är en medveten uppmärksamhet där man som skolledare vill visa på att man som elev också kan ha skolframgång utanför de akademiska ämnena.

”Det finns rutiner för svaga elever men inte för särskilt begåvade, svaga betonas ju. Det är ju där som skyldigheten betonas gentemot de svaga eleverna.”, säger skolledaren. Däremot framkommer det att av de elever som lärarna uppfattar som särbegåvade är det väldigt ofta ambitiösa flickor. Eftersom det också borde finnas särbegåvade pojkar på skolan spekulerar skolledaren kring om undervisningen är mer anpassad för flickor.

Lärarna uppmuntras av skolledaren till att se de särbegåvade eleverna i sin undervisning och att hitta arbetssätt så att de särbegåvade eleverna kan gå vidare i sin utveckling. Man har själv en personlig upplevelse av det motsatta, att ens barn tappat intresset för att man inte har fått gå vidare i sin utveckling med motivering, från en oengagerad lärare, så som dålig handstil, måste öva mer, det kan ju vara något som eleven inte kan vilket kan missas om den går vidare. ”Efter den erfarenheten så har jag förstått att lite sånt tänkande är det säkert lite överallt i våra skolor” säger skolledaren.

Möjlighet att se till särbegåvade elever

Skolledaren anser att det finns ett engagemang bland lärarna på skolan att hitta arbetsuppgifter till dessa elever som ligger i linje med elevens kapacitet. Att fortsätta

studera A-kurs etc. på gymnasienivå aktualiseras varje läsår och blir på något sätt en påminnelse om dessa elevers situation.

Man framhåller också att de särbegåvade eleverna också har ett behov av att mötas individuellt vilket framför allt är möjligt i de små klasserna som finns i F-5. Sedan många år tillbaka bedriver man undervisning i matematik och engelska enligt nivågruppering för elever i årskurs 6-9. Att ha profilklasser i t e x matematik har aldrig varit aktuellt eftersom man anser att skolan har ett för litet elevunderlag för detta.

5.3 Intervju med elev och förälder

5.3.1 Förutsättningar för resultatet

För att belys skolans arbete med de särbegåvade eleverna ur en annan synvinkel, än från lärare och skolledare, har jag valt att intervju en elev och dess förälder.

Eleven har slumpmässigt valts ut bland de särskilt begåvade eleverna på skolan och kan, enligt lärarna, reflektera över sitt eget lärande. Elevens utmärkande drag är enligt elevens mentor: tänkandet, förmågan att hitta lösningar, ett kreativt tänkande. Intervjun har genomförts på skolan, med förälders tillåtelse och spelats in.

Intervjun med förälder har genomförts i bostaden, utifrån en intervjuguide. Intervjun har spelats in. Begreppet särbegåvad har förklarats i inledningen av intervjun.

5.3.2 Resultat av intervjun med elev och förälder

Intervju med elev och förälder har sammanfattats utifrån följande frågeställning:

Vilka möjligheter ger skolan den särbegåvade eleven att utvecklas utifrån sin förmåga?

Eleven upplever inte att undervisningen innebär några utmaningar. Den upplever att hela klassen oftast arbetar med samma uppgifter och vanligtvis ser också läxorna likadana ut. Får man olika läxor kan det bero på hur långt man hunnit i läroboken.

Eleven har vid något tillfälle haft läromedel som anpassats efter dess förmåga. Detta har då upplevts som bra. Man känner inte till varför man inte har det under detta läsår. ”Jag skulle vilja jobba med uppgifter där man får tänka, kluringar och sånt. Det är bra och så (skolan) men jag skulle vilja att det anpassas mer för eleverna. En elev är kanske inte på samma nivå som den andra och får lite svårare och så ”, säger eleven.

Elever efterlyser mer utmanade uppgifter i flera olika ämnen.

Begreppet särbegåvad är ett nytt begrepp för föräldern. Föräldern upplever att det är upp till varje lärare att anpassa undervisningen efter elevernas behov. Den har dessvärre erfarenhet av att nya utmaningar och nya mål för barnet inte alltid följts upp i skolan trots att den som förälder uppmanat till detta. Dessa åsikter grundar sig på erfarenheter från olika lärare som barnet har haft i skolan. Familjen har erbjudits årskurseliminering då barnet började i förskoleklass men avböjt det. Under försöksperioden gick nämligen barnet, som då var 6 år, i två årskurser parallellt. Detta blev en ohållbar situation. Föräldern efterlyser någon form av kontroll av rektorn, en kontroll som garanterar att alla elever ska få en undervisning som är anpassad efter elevens förutsättningar och förmåga. Den anser vidare att på en skola som denna där det är små klasser borde det vara genomförbart att ha en undervisning som passar alla. Med detta anser föräldern att det finns förutsättningar för att alla elever alltid skall få rätt undervisning och ingen ska behöva uppleva att man går i fel årskurs.

6. Diskussion och analys

Jag har valt att genomföra diskussionen och analysen av resultatet utifrån de forskningsfrågor som presenteras i arbetets syfte. Först börjar jag med att diskutera vad man som lärare anser kännetecknar begåvning. Därefter fortsätter jag att ta upp hur man som lärare uppfattar särbegåvade elever men även den enskilda lärarens betydelse för den särbegåvade eleven. Till sist diskuterar jag vilka möjligheter skolan ger de särbegåvade eleverna och vilka konsekvenser detta kan föra med sig.

Kännetecknen på begåvning som skolan ser

Det framkommer i resultatet att det finns ett starkt samband mellan en elevs kunskaper och hur den uppfattas av sin omgivning. Bland lärarna som undervisat eller haft särskilt begåvade elever i sin mentorsgrupp/klass anser nästan alla, 23/24, att särskilt begåvade elever har en positiv inverkan på klassen. Detta tolkar jag som om att elevens sociala kompetens har betydelse för att upptäckas som särbegåvad, ett mönster som också förekommer i undersökningen om särbegåvning som gjorts i Jönköping (Persson 1997b:49).

Idealbild

Idealbilden av en särskilt begåvad eller exceptionellt begåvad, som framkommer tydligt, är en person som har *stora kunskaper* och samtidigt är en *förebild* för klassen. Följande citat från en respondent belyser just detta ” Föredömlig i sitt uppträdande, kamraterna såg upp till honom då han ansågs kunna allt”. Detta citat visar tecken på brådmognad och envishet att gå i sin egen takt, vilka Winner (1999:14) framhåller som tecken hos särbegåvade elever. Att ha skolrelaterade förmågor som t e x att kunna läsa då man börjar skolan kan också vara ett tecken på särbegåvning enligt samma författare (1999:32).

Det är uppenbart att man som lärare har lätt för att se sina elever som motsvarar lärarnas idealbild. Det skulle vara intressant att få veta mer om denna idealbild. Kanske är den en produkt av att man som lärare har en ovana att definiera särbegåvade elever som Persson nämner (1997b:23) och därmed inte ser särbegåvade elever som är verbala, kan uttrycka sig i skrift och är hjälpsamma trots att dessa kännetecken ingår i lärarnas egna svar. Man kanske ses som ”idealelev” för att man är lärarens favorit vilket också Persson (1997b:35) menar är möjligt. En annan teori, enligt Persson (1997b:53), är att man som lärare i sin bedömning av särbegåvning sätter sina egna ideal som förebild, Persson(1997b:35), vilket här gynnar just elever som tillhör idealbilden.

Den dominerande kombinationen av särbegåvning och positiv inverkan på klassen framkommer också i JUGIP studien. Det är vanligare att man som lärare ser särbegåvade elever som positiva förebilder i denna studie än i JUGIP studien där rollen som den assisterande läraren framträder tydligast. En förklaring till att man i denna studie ser eleven som en förebild kan, som skolledaren också påtalar, vara att man valt en indelning i små klasser och små mentorsgrupper.

Man ser inga kännetecken hos underpresterande särbegåvade elever

Det framkommer i resultatet att det finns lärare på skolan som har mött/undervisat underpresterande särbegåvade elever. Bland lärarnas finns det däremot inga kännetecken, som sammanfaller med Wahlströms beskrivning (1995:47) av underpresterande särbegåvade eleverna. Enligt min bedömning är det troligt att man inte ser de underpresterande särbegåvade eleverna som särbegåvade på skolan. Är det som Persson (1997b:23) nämner, lärarnas okunskap om särbegåvning som gör att de

uppmärksammar särbegåvade elever mer utifrån ett alldagligt ”sunt förnuft” perspektiv vilket utesluter de underpresterande? Det är en möjlig förklaring.

Oavsett orsaken till varför man uppfattar de särbegåvade eleverna som de välanpassade eleverna ska man vara medveten om att detta synsätt enligt Winner (1996:18) endast är tillämbart på de måttligt särbegåvade. Återigen påminns vi om att risken med ”idealbilden” som kriterium för särbegåvade elever är att man inte uppfattar de elever som är mer än måttligt begåvade.

Sju intelligenser

Det har i resultatet framkommit en tendens att man ser begåvning som något som framförallt kopplas samman med akademiska ämnen som matematik, språk och no men inte med idrott, musik och konst. En respondent tillägger i enkäten att man i sina svar begränsat ”tänket till Ma/Sv”. Att vara begåvad inom akademiska domäner är ett synsätt som avspeglas i Stanford- Binet IQ test som nämns i teoridelen. I enkätundersökningen framgår det inte vad de flesta lärare anser om sina elevers specifika ämnesbegåvning då endast några respondenter valt att specificera detta.

Om skolledarens sympati för Howard Gardners många intelligenser (Cooper 2002:67), som framkommer i intervjun, kan ses som representativ för skolan och därmed vara en orsak till att lärarna inte väljer att ämnesspecificera sina elevers särbegåvning framkommer inte heller, utan kan enbart spekuleras kring. Däremot kan de årliga stipendierna som delas ut till framstående elever i årskurs 6-9 inom musik, bild, slöjd och idrott tolkas som om man ser intelligenser som något vidare begrepp på skolan, och inte intelligens enbart som något kopplat till akademiska ämnen. Detta kan också ses som tecken på att denna skola är en bit på väg att slå hål på en av de myter som företräder uppfattningen om att det endast förekommer begåvning inom akademiska domäner (Winner 1999:17).

Många lärare anser sig ha mött/undervisat särbegåvade elever

En stor andel av lärarna (24/29) har mött/undervisat särbegåvade elever. Sex av dessa har mött elever som de upplevt varit exceptionellt begåvade. Det visar att det finns en medvetenhet om särbegåvade elever på skolan. Av de elever som skattats i begåvning av respondenter är procentsatsen särskilt begåvade och exceptionellt begåvade högre än procentsatsen svagt begåvade. En förklaring kan vara att sanningen förvrids då man i bedömningen av sin klass kan få två normalt begåvade elever att framstå, i en klass med

många svagt begåvade, som särbegåvade (Persson 1997b:25). En andra förklaring kan vara att man som lärare, framförallt som lågstadielärare, enligt forskning tenderar att se fler medelklassbarn som särskilt begåvade vilket gör dessa barn överrepresenterade. Man tenderar att sätta sin egen integritet som ideal (Persson 1997b:35).

Osäkerhet och okunskap gör att man inte hittar alla särbegåvade elever

Tendensen, som också förekommer i JUGIP studien, att man som respondent uppfattar att det inte finns några exceptionellt begåvade elever på skolan kan, hävdar Persson (1997b:31), bero på att kunskapen om dessa barn är för liten och att man saknar erfarenhet av att ha mött denna kategori av elever. Min bedömning är att detta kan vara något som även stämmer in på lärarna på denna skola då över hälften av dessa har uttryckt i enkäten att man önskar få större kunskap om särbegåvade elever. Tittar man till skolans elevantal bör det finnas en högt särbegåvad elev och 85 måttligt särbegåvade, enligt Gangés begåvningsmodell (Persson 1997b:22).

Som tidigare nämnts finns det enligt skolledaren inga strategier eller rutiner på skolan för att identifiera särbegåvade elever. Bedömningen av särbegåvade elever som görs av lärarna utgår då troligen mer ifrån det som just Persson skriver ” ett alldagligt- sunt förnuft perspektiv än ut ifrån ett kunnande om forskning” (1997b:24).

Av alla respondenter som deltagit i enkäten har fem uppgett att de inte mött särbegåvade elever. Dessa fem tillsammans undervisat i 75 år. En uppdiaktad situation skulle kunna vara att de tillsammans under dessa år har undervisat mellan 1 000 och 30 000 elever, beroende på vilken typ av tjänstgöring de har haft som lärare. Bland 1 000 elever borde det finnas ungefär 170 måttligt särbegåvade och två högt särbegåvade elever. Om man tar det större elevantalet skulle det innebära 5 000 måttligt särbegåvade och 50 högt särbegåvade elever, som man alltså inte uppfattat som särbegåvade. Situationen kan kanske upplevas som absurd men faktum kvarstår att inte alla elever som är särbegåvade uppmärksammas. I detta sammanhang är det viktigt att tillägga att många särbegåvade elever inte heller uppfattar sig själv som särbegåvade innan de slutat grundskolan, vilket nämns i examensarbete *Särbegåvade elever i svenska skolan*. Med andra ord det ligger ett stort ansvar på oss lärare och på skolan att hjälp elever att upptäcka sin särbegåvning.

Alla särbegåvade får inte en riktad undervisning

Det bör poängteras, att skolans elever under de senaste åren har presterat ett bättre resultat än Skolverkets förväntningar enligt SALSA då det gäller meritvärden och antalet elever med godkänd utbildning. I detta sammanhang är det intressant att ta del av vilka möjligheter skolan ger den särbegåvade eleven för att kunna utvecklas. Materialet är för litet för att procentsatser ska kunnas tas på allvar. Det som däremot tydligt lyser igenom är att förutsättningen för eleven att få utvecklas utifrån sin egen förutsättning, enligt Lpo 94, beror på den enskilda läraren. Det är den enskilda läraren som bedömer sin elevs förmåga och anpassar undervisningen därefter, något som skolledaren också beskrev utifrån en egen upplevelse. Detta framgår även tydligt i intervjun med eleven där denne efterlyser ett individuellt läromedel och olika arbetsuppgifter för olika elever. Föräldern uttrycker också en klar övertygelse om att det är upp till den enskilda läraren att anpassa undervisningen så att den svarar mot alla elevers olika behov och förutsättningar.

Det framgår av resultatet att man som lärare inte alltid möter sina elevers begåvning i undervisningen. Orsakerna till detta kan vara flera. Endera är man som lärare omedveten om den särbegåvade eleven i klassen, eller så är man övertygad om att den eleven ”klarar sig alltid ändå” Persson (1997b:10). Mitt antagande, utifrån intervjun med skolledaren, är att resurserna i undervisningen troligen istället riktas mot de svaga eleverna som man anser behöver hjälp. Detta kan i sin tur innebära att de insatser som görs för de särbegåvade eleverna kan få en karaktär av ”dag från dag” lösning istället för en långsiktig och väl genomtänkt planering, ett fenomen som också nämns i JUGIP studien. Dock hävdar skolledaren vid intervjun att det finns goda förutsättningar på skolan för att möta eleverna individuellt i och med att man har valt att ha små klasser. Kanske ska man följa upp hur det ser ut i verkligheten, ett önskemål som föräldern framförde vid intervjun.

Ämnesvis acceleration är vanligast som pedagogiska insatser

Min uppfattning är att undervisning för de svaga ska inte bli lidande då man avsätter resurser för undervisning av de särbegåvade, ej heller tvärt om. Jag anser att alla elever oavsett sin begåvning har rätt till en undervisning som stämmer överens med Lpo 94. Utifrån detta är det intressant och se vilka pedagogiska insatser som görs på skolan för att stimulera de särbegåvade eleverna.

Insatserna som görs för de särbegåvade eleverna är framför allt av typen ämnesvis acceleration. Det kan vara att läsa matematik på gymnasienivå, att man sätter andra mål för eleven eller utmanar dem med bra och spännande uppgifter. Exempel på berikning som förekommer på skolan är olika individuella möjligheter. Det kan vara övningar vid sidan om det vanliga. Åtgärder för att anpassa undervisningen för begåvade elever, för att stimulera dem och motverka att de blir uttråkade i enlighet med det som beskrivs i *Skolvärdens* artikel i arbetets inledning, verkar inte vara på gång på denna skola.

Insatserna för särbegåvade elever som upplevts som klassens mest störande element är övervägande individuella möjligheter och särskild undervisning. Exempel på detta är då man försöker leda in eleven på saker/ämnen/områden som intresserar eleven eller försöker stimulera eleven så att den fått möjlighet att arbeta utifrån sin begåvning.

Alla särbegåvade som upptäcks får inte en anpassad undervisning

Det är tydligt att alla särbegåvade elever inte får en undervisning som anpassas efter deras förmåga och som skulle kunna stimulera dem att utveckla sin nyfikenhet och lust att lära. Minst 1/3 av de elever som i undersökningen skattats som särbegåvade står utanför detta. I värsta fall kan det innebära att alla dessa elever får, eller har fått, klara sig bäst de vill, eftersom frågan i enkäten som avser detta är av retrospektiv karaktär. I intervjun med eleven och föräldern framgår det att eleven för tillfället inte uppfattar att den får en anpassad undervisning. En risk med att inte undervisningen anpassas för dem är att de helt enkelt tröttnar. De uppfattar att de bromsas för att passa in i klassens tempo, i stället för att få arbeta utifrån sina förutsättningar, en upplevelse som medlemmar i Mensa påvisar i studien *Särbegåvade elever i skolan*. Att skolan skulle kunna göra mer för de särbegåvade eleverna framhålls också i samma studie, en åsikt som delas av både elev och förälder, i intervjun.

Trots att föräldern uppfattar sig som en engagerad förälder, och tar upp problemet på utvecklingssamtal upplever man inte att det alltid hjälper. Man kan då fråga sig hur det går för de särbegåvade barn som inte har föräldrar som engagerar sig. Dessa elever framstår som tydliga förlorare i ett scenario där man inte får en anpassad undervisning och samtidigt inte backas upp av någon förälder. I en sådan situation är den engelska modellen, för att identifiera särbegåvade elever, att föredra anser jag. Man

har en rätt som särbegåvad att få utvecklas ut ifrån sina förutsättningar oavsett vilket hemförhållande man kommer ifrån.

För särbegåvade behövs kunskap och engagemang och inte alltid pengar

Att studera högre kurser som kanske innebär att man åker iväg till annan skola medför en kostnad för skolan. Övriga insatser som görs för särbegåvade med bedömning utifrån svaren som framkommit i undersökningen behöver inte något extra ekonomiskt tillskott för att kunna genomföras. Det görs vanligen tillsammans med den vanliga klassen i det vanliga klassrummet. Ekonomin är alltså ingen begränsning i undervisningen. En begränsning är däremot kunskapen om dessa elever idag. Det behövs mer kunskap, strategier och rutiner för att identifiera dessa elever och för att veta hur man ska möta dem i undervisningen. När vi väl ser dem och förstår dem, kan vi också i ett långsiktigt arbete genomföra en undervisning som även svarar mot deras behov.

7. Avslutning

Studien visar att skolan uppfattar att man har särbegåvade elever, men för att upptäckas som särbegåvad är chansen störst om man är en elev som har både positiva egenskaper och stora kunskaper. Är man lyckligt lottad så tillhör man den delen av eleverna som möts av en anpassad undervisning som vanligtvis innebär individuella uppgifter.

För att nå fler särbegåvade elever behöver skolan arbeta för att öka kunskapen om dessa barn, som mer än hälften av lärarna också önskat. Man behöver finna strategier för att identifiera dem och öka kunskapen om hur man kan anpassa undervisningen för var och en av dessa elever. Då kan också skolan i linje med Lpo 94, i sin skolutbildning:

främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper” och samtidigt bedriva en undervisning som ”anpassas till varje elevs förutsättningar och behov/.../med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas lärande och kunskapsutveckling.”

Det har varit intressant att mot bakgrund av den litteratur som skrivits om särbegåvade barn få titta på hur en skola i verkligheten möter dessa elever. För att få en absolut rättvis bild av skolans arbete med de särbegåvade eleverna, kunde enkätundersökningen ha följts upp med kvantitativa intervjuer. I det sammanhanget hade det också varit intressant att intervju framför allt fler elever men också fler föräldrar.

Med tanke på de likheter som finns mellan resultaten i denna studie och i JUGIP studien anser jag att det är möjligt att situationen för särbegåvade ser ut på liknande sätt på fler skolor i vårt land. Jag antar att långt ifrån alla särbegåvade får en undervisning som utgår från deras behov och förmågor. Det framgår också att det finns en ovana, att som lärare, uttala sig om sina elevers begåvning. Kan det finnas en rädsla för att värdera en elevs förmåga högre än den visar sig vara? I så fall är det viktigt att känna till att enligt forskning (Winner 1999:228) presterar inga elever sämre utifrån höga förväntningar.

Det hade varit intressant att se om svarsfrekvensen i enkäten, från respondenterna, hade varit annorlunda om studien hade gällt de svaga eleverna. Jag ser inte detta som omöjligt eftersom min erfarenhet är att skolor fokuserar på denna elevgrupp. Man har etablerade strategier och rutiner för att uppmärksamma just dessa elever och man åläggs av skolverket att värna speciellt om denna elevgrupp. Kanske är detta ett bekymmer som avspeglar det samhälle vi lever i, där de duktiga många gånger anses "klara sig själv" och där det faktiskt inte alltid är accepterat fullt ut att man är framstående och duktig, som också vår jantelag poängterar.

Jag anser också att utifrån denna studie och med stöd i de andra studierna om särbegåvade barn som jag har redovisat, att det finns ett behov att man även inom lärarutbildningen arbetar för att öka kunskapen hos sina lärarstuderande om dessa särbegåvade barn. Vi möter faktiskt de särbegåvade ute i verkligheten.

Avslutningsvis är det intressant att spekulera kring skolans attityd till särbegåvade elever. Hur hade den varit om skolan hade varit förlagd till England, ett land där man aktivt med hjälp av bland annat tester försöka hitta de 5 % elever som man anser är särbegåvade? England har liksom Tyskland utarbetat guider som stöd åt skolor för att upptäcka de särbegåvade. Hade vi då sett de särbegåvade på ett annat sätt än vi gör nu? Hade dessa elever mötts i skolan av en annorlunda undervisning än vad de gör idag?

Kanske kan man ana en ljusning vid horisonten särbegåvade barn. En tendens att dessa elever uppmärksammas mer och mer i skolan kan skönjas i massmedia. Som exempel kan nämnas att man anpassar skolgång för klasser av högpresterande elever, vilket nämns i inledningen samt att UR producerar serier om begåvade barn. Kanske går vi en framtid till mötes där det är lika accepterat och lika imponerande att göra ett toppresultat på nationella provet i matematik som att inneha skolrekordet på 60 meter? Ja, förhoppningsvis blir det så.

Förslag till vidare forskning

Under hela processen med examensarbetet har olika frågeställningar dykt upp i mina tankar. Den tanken som fortfarande finns kvar är den som kom upp vid intervjun med skolledaren. När skolledaren reflekterade kring särbegåvning och uttryckte att många lärare uppfattade framför allt flickor som särbegåvade fick jag ett uppslag till vidare forskning. Ur ett genusperspektiv hade det varit intressant att forska kring undervisning i skolan. Passar dagens undervisning bättre flickor än pojkar eftersom man på denna skola uppfattar att det finns fler särbegåvade flickor än särbegåvade pojkar? Är den duktige hjälpsamma flickan och den stökige uppfostrade pojken ett resultat av denna undervisning? Att vara stökig, är det den särbegåvade pojkens ett sätt att "överleva" sin skolutbildning? Med svaren på dessa frågor hade jag kunnat få en ännu klarare bild av de särbegåvade elever situation i skolan, än vad som framkommit i denna studie.

Referenser

Cooper, Colin (2002). *Intelligens och andra förmågor*: Studentlitteratur ISBN 91-44-02180-1

Guide – för den avslutande terminen enheten KSM Lärarutbildningen Malmö högskola

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2004). *Examensarbete i lärarutbildningen*: Kunskapsföretaget. ISBN 91-89040-36-8

Persson, Roland S. (1997a). *Annorlunda land – särbegåvnings psykologi*: Almqvist & Wiksell. ISBN 91-21-14713-2

Persson, Roland S. (1997b). *High Ability in Egalitarian Contexts*: Tryckeri AB Småland. ISSN 1401-0593

Skolverket (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet Lpo 94*: Danagårds grafiska, Ödeshög. ISBN 978-91-85545-01-8

Skolverket. *Studier av individ- och klassvariationen NU-materialet* (2003).

Strömquist, Siv (1999). *Uppsatshandboken*: Hallgren & Fallgren studieförlag ISBN: 91-7382-751-7

Trost, Jan (1994). *Enkätboken*: Studentlitteratur. ISBN 91-44-39641-4

Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*: Studentlitteratur. ISBN 91-44-03802-X

Wahlström, Gunilla (1995). *Begåvade barn i skolan*: Liber utbildning. ISBN 91-634-1251-9

Winner, Ellen (1999). *Begåvade barn*: Brain Books. ISBN 91-88-110-84-6

Woolfolk, Anita E. (1995). *Educational Psychology*. Allyn&Bacon. ISBN 0-205-15542-1

Artikel i tidskrift

Lärarnas Tidning, 2006/6

Skolvärlden 2006-11-22

Examensarbete

Eriksson, Daniel, (2005) *Examensarbete: Särbegåvade elever i den svenska skolan – ur deras eget perspektiv*. LIU-LÄR-L-EX---04/156—SE

Intervjuer

Intervju med skolledare 2006-11-01

Intervju med elev 2006-11-10

Intervju med förälder 2006-11-08

Webreferenser

<http://www.bmbf.de> (2006-10-02)

<http://www.bmbf.de/en/1076.php> (2006-10-02)

www.literacytrust.org.uk (2006-09-28)

<http://www.mensa.se/> (2006-11-16)

www.nagty.ac.uk (2006-09-28)

www.ne.se (2006-10-20)

<http://www.oecd.org> (2006-10-22)

<http://salsa.artisan.se/> (2006-10-30)

<http://www.skolverket.se/> (2006-10-09)

[http://sv.wikipedia.org/wiki/Bild: IQ_curve.png](http://sv.wikipedia.org/wiki/Bild:IQ_curve.png) (2006-11-01)

Bilaga 1

Enkätundersökning

Av 35 enkäter har 31 besvarats. Svarsfrekvens uppgår till 89 %.

Av 31 enkäter är 29 (94 %) besvarade på ett sådant sätt att de kunnat användas i undersökningen, bortfallet är alltså 2 enkäter (6 %). Svaren kommer från 17 lärare som arbetar med elever i klass F-5 (223 elever) och 12 lärare som arbetar i klass 6-9 (139 elever). 362 elever av totalt 438 på skolan omfattas av enkätundersökningen.

Lärarna har en genomsnittsalder på 46,1 år och en median ålder på 47 år. I genomsnitt har man arbetat som lärare under två decennier (20,3 år) vilket innebär att det finns en stor sannolikhet att en del av dem har mött särbegåvade eller exceptionellt begåvade elever i sitt arbete. Medianen för antalet år i yrket är drygt två år lägre (18 år).

2. (a) Har du någon gång undervisat eller haft i din klass/mentorsgrupp någon eller några elever som du uppfattat som särskilt begåvade?

Ja	Nej
24 (83 %)	5 (17 %)

(b) Har några av dessa begåvade elever dessutom varit exceptionella jämfört med övriga särskilt begåvade elever du mött?

Ja	Nej
6 (25 %)	17 (71 %)

Internt bortfall: en respondent som svarat ”vet ej”.

3. Om du svarat ja på fråga 2a, på vilket underlag bedömde du att

eleven/eleverna kunde betraktas som särskilt begåvad/begåvade?

Lärares svar kan kategoriseras enligt följande:

Kunskap

- Märks rätt tydligt både i Ma och No på diskussioner och frågeställningar.
- Skönlitteratur kopplat till uppgifter, Nationella prov, Läser högre kurs på gymnasiet redan under högstadiet.
- Jag jämförde med läroplan, nationella prov, diagnostiska prov etc., + min erfarenhet.
- Nationella diagnoser/prov.
- Otroligt allmänbildad. Insatt i ”vuxen” intresseområde mm.
- Genom en kontinuerlig utvärdering av elevens arbete både muntligt och skriftligt. Jämförelse i förhållande till de standardiserade tester och prov som användes då. Även samtal och diskussioner med föregående lärare, föräldrar och naturligtvis eleven själv.
- På elevens kunskaper i vissa ämnen, samt samtal med andra lärare om det inte har varit inom mina egna kunskapsområden
- Det gäller lågstadiet och redan på de tester dom man gör vid skolstarten utmärker de sig. Egna erfarenheter av vad man kan förvänta sig gör att man märker det som avviker åt båda håll.
- Kunde redan ”nästan” allt inom bildämnet.
- Bra i sitt mattetänkande.
- Väldigt mogen kunde allt som en 8-åring fastän han bara var 6 år.
- Klarar av mycket svåra uppgifter med lätthet.
- Jämförde med tidigare och dåvarande barngrupper. Har haft ca 650 barn i den åldern så det har blivit ett brett material att jämföra med.
- Stora förkunskaper år 1, steget före i genomgångar.
- Några kan ha sin säregenhet + vara duktig i skolan medan andra har svårt för skolan.
- Han behövde egentligen bara komma in på ett område, för att visa att han hade koll på läget.

Eget tänkande - logik

- De har ett eget tänk och är på mina idéer och hur jag vägleder dem.(Kan tänka ut fortsättningen i ett arbete utan min hjälp) slöjd
- Sättet att dra logiska slutsatser såväl i skolarbetet som i andra samtal.
- Framförallt ställer reflekterande frågor på hög nivå/ eller reflekterar på hög nivå.
- Drar slutsatser som är snabba och rätt dessutom (no).

Att uttrycka sig

- Sättet att uttrycka sig i tal och skrift,
- Enskilda samtal och i gruppdiskussioner. Oftast annorlunda lösningar/svar än resterande klass.
- Otroligt verbal, otroligt ordförråd
- Jag bedömde det på underlag av diskussioner och resonemang samt svar på olika frågor vid prov, läxförhör och liknande.

Snabb inläring

- Lärde sig snabbt.
- Väldig lätt att lära och komma ihåg.
- De arbetade snabbare och klarade av svårare uppgifter.
- Snabbtänkt. Lätt för att lära. Läste tidigt.
- Intresserad, snabb i tanken.
- Givetvis snabba duktiga, alltid rätt osv.
- Snabb inläring

Bortfall

- Min erfarenhet, har begränsat mig till Ma/Sv.
 - Inom idrott eller socialt – utmärker de sig i grupp.
-

4. **Om du betraktade någon eller några av dessa särskilt begåvade elever som exceptionella, hur skulle du kortfattat karaktärisera skillnaden mellan ”särskilt begåvad” och exceptionellt begåvade” elever?**
(5 svar)

- Särskilt begåvad: Är riktigt duktig inom de flesta ämnesområden, exceptionellt begåvad är också duktig inom de flesta ämnesområdena samt en stor begåvning/talang inom något specifikt.
- Särskilt begåvade= mkt duktig i sin åldersgrupp och mognadsstadie. Exceptionellt begåvade= ligger långt före sina jämnåriga kamrater i kunskapsfärdigheter och mognad.
- Mycket svårt att skilja ut. I detta fall (se fråga 3) speciella områden där den exceptionella begåvningen gjorde sig gällande.
- Särskilt begåvad= lätt att ta in tekniker. Exceptionellt begåvad= medfödd talang.
- Helt outstanding.

5. Du som är mentor, försök att uppskatta hur du skulle kunna dela in dina elever i din klass/ mentorsgrupp i följande kategorier.

(Ange antal elever.)

(a) Hur stor är klassen/ mentorsgruppen?

medel 12,5 elever

median 13 elever

(b) Uppdelat flickor och pojkar

flickor 143

pojkar 176

Internt bortfall: 2 respondenter

(c) Hur många i klassen/gruppen anser du är:

Mindre begåvade 11 (3,9%)

Normalbegåvade 256 (89,5%)

Särskilt begåvade 19 (6,6 %)

Exceptionellt begåvade 0

Internt bortfall: sju respondenter

6. I vilka ämnen anser du utmärker sig de eleverna som du betraktar antingen som särskilt begåvade eller exceptionellt begåvade?

3 av 6 respondenter har svarat. Två av dessa arbetar med elever i årskurs 6-9.

Ämne/ämnen	Antal elever	Årskurs 6	Årskurs 7	Årskurs 8	Årskurs 9
Alla	1				1
Sv, So	1		1		
Ma/No	2			X	
Språk	2			X	
Ma/No, språk	1			X	
Ma	1				

Internt bortfall: 6 respondenter har ej specificerat elevernas begåvning.

7. Har du som lärare någon gång träffat på elever som du vet är särskilt eller exceptionellt begåvade men som inte är villiga att arbeta i nivå med sin förmåga?

Ja	Nej
11 (38 %)	17 (59 %)

Interna bortfallet: en respondent som svarat ”kanske”

8. (a) Har du som lärare någon gång upplevt att en särskilt eller exceptionellt begåvad elev framstår som klassens kanske mest störande element?

Ja	Nej
9 (31 %)	20 (69 %)

(b) Om du svarade ja, hur försökte du lösa problemet med den ”bråkige och särskilt begåvade eleven? Gav ditt handlande resultat?

Individuella uppgifter

- Försöker att hitta på något som eleven är intresserad av i mitt ämne (slöjd). Det var inte så lätt....

- ”Särskilt” begåvade barn saknar ofta redskap för att gå vidare. Med mkt individuellt arbete har de möjligheter att skaffa sig de redskap som behövs, och samtidigt utvecklas.
- Svårare uppgifter för att motivera eleven så att skolarbetet inte känns så lätt.
- Att sitta i lugn och ro enskilt. Skärma av eleven så att koncentration kunde uppnås och bibehållas.
- Leda in eleven på saker/ämnen/områden som intresserade eleven. Resultatet: Delvis
- Jag har försökt att stimulera eleven så att den fått möjlighet att jobba utifrån sin begåvning. Resultatet: blandat.

Flytta upp till högre nivå

- Hoppade upp i en annan klass.

Social anpassning

- Prata om det, stökig elev sitter i annan lokal mm.
- Då handikappet var socialt (ej umgåtts med jämnåriga, lekt mm) hjälpte vi dem med det (social träning) och slussade in dem.

9.(a) Har du som lärare någon gång upplevt att en särskilt eller exceptionellt begåvad elev har haft en positiv inverkan på din klass?

Ja	Nej
23 (79 %)	6 (21 %)

(b) Om du svarade ja, på vilket sätt hade eleven/eleverna ett positivt inflytande?

Rollen som ledare

- Ger styrka vid grupparbeten om gruppen är socialt homogen kan ge pluggandet status.
- Inspirera de andra eleverna
- Positiv peppning, inverkan på andra elever som vill vara lika duktiga.

- Eleven själv hade hög status bland sina klasskamrater.

Rollen som assisterande lärare

- Hjälpte gärna kompisar.
- Delade med sig av sin kunskap. Öppnade en ny värld för andra.

Rollen som förebild

- Glad, positiv och trevlig elev. ”Smittar av sig”
- Föredömlig i sitt uppträdande, kamraterna såg upp till honom då han ansågs kunna allt.
- Intresset och nyfikenheten väcker lust och nyfikenhet hos övriga elever.
- Ibland är dessa barn riktiga arbetsmyror, de andra barnen i klassen kanske kämpar lite extra.
- Om personen i övrigt är en positiv person ökar klassens framåtanda, tror jag.
- Smittade av sig.
- De andra eleverna var intresserade av extrauppgifterna.
- Stimulerar övriga.
- Höjt arbetsmoralen, höjt arbetstempot, ökat glädjen av att kunna prestera.
- Höjde nivån på arbetsmoralen.
- Ibland på ett klart och tydligt sätt men ibland på ett underfundigt och speciellt sätt.

Rollen som medmänsklig

- Elever får hög status om de är ödmjuka och hjälpsamma i skolarbetet, då blir det automatiskt ett positivt inflytande på klassen.
- Den elev jag särskilt tänker på, hade förutom särskild begåvning, en stor portion empati, diplomati och var en utmärkt idrottare. Han blev en sporre och föredöme för alla.
- Trevlig mot kompisar.

Rollen som perfekt elev.

- Att ha en eller flera särskilt eller exceptionellt begåvade elever höjer hela klassens standard och sporrar främst de elever som är ”näst bäst” till bättre prestationer.

- Intresset för ämnet har ökat och nivån på undervisningen höjts.
 - Positivt föredöme.
 - En trevlig elev med särskild begåvning sporrar klasskamraterna och höjer ribban, tror jag.
 - Eleven kunde ställa intressanta frågor och jag kunde fråga eleven om olika saker som eleven visste betydligt bättre än jag.
 - Lyfter samtalet.
-

10.(a) Tror du att särskilt begåvade elever som går i vanlig klass behöver stöd i form av en särskild form av pedagogik?

Ja	Nej
12 (41 %)	14 (48 %)

Internt bortfall: tre respondenter har svarat ”vet ej”

(b) Om du svarade ja, av vilken anledning tror du att en särskild pedagogik skulle vara befogad?

11 har motiverat sitt svar.

Internt bortfall: en respondent.

Utvecklas ut ifrån sin förmåga.

- De måste få fortsatt stimulans – vilket måste hinnas med under ordinarie undervisning.
- Även begåvade elever bör ha rätt till extra stimulans och resurser (inte bara i idrott).
- För att stimulera eleven ytterligare, för att kunna belysa för eleven själv att det finns ytterligare möjligheter.
- En ökad grad av individualisering då inte det vanliga stoffet skulle anses för uttråkande och för lätt.

Utveckla nyfikenhet och lust att lära.

- Att den vägleder eleven så att intresse, lust och motivation ges ny kraft och energi, . Eleven ska utvecklas och ges samma utrymme till detta som övriga i klassen.
- Alla måste sporras med utmaningar. Inte bara i form av extra fina arbeten utan fördjupning av ett intresse. Extraarbeten eller gå att gå vidare.
- De behöver extra stimulans för att komma vidare.
- Alla behöver utmaningar och att känna att de kommer vidare.
- För att undervisningen inte ska bli tråkig och skolan något negativt. Är man särskilt begåvad kan man behöva utmaningar.
- Jag tror att de kanske ska få slippa ”tugga” det som de andra håller på att lära sig och redan kan. Frågan är om det är bra att hoppa över en klass- jag tror inte det.
- Alla barn behöver särskild pedagogik för att stimuleras ännu mer.

11.(a) Känner du till några åtgärder som har vidtagits i din egen klass/mentorsgrupp för att hjälpa en särskilt eller exceptionell begåvad elev?

Ja	Nej
13 (45 %)	16 (55 %)

(b) Om du svarade ja, vilka var åtgärderna?

Acceleration

Årskurs eliminering

- Hoppade upp en klass.
- Att flytta upp eleven.

Ämnesvis acceleration

- Läsa på högre nivå (ex gymnasiet). Sätta andra mål. Ge input i form av bra och spännande uppgifter.
- Fortsatt med gymnasiestudier under grundskoletiden.

- Fortsätta i gymnasiematte, högskolematte under högstadiet.
- Arbeta i svårare böcker, eller i material avsett för äldre åldrar.
- Eget material

Berikning,

Individuella mjöligheter

- Övningar vid sidan av de vanliga bitarna, t.ex. skriva berättelser på Eng (år 2)
Beräkna arean, bygga i skala (åk1) Bokfördjupning m läsförståelseuppgifter (åk1).
- Arbeta utan mattebok i åk 1 och 2.
- Inte särskild pedagogik men stimulerande uppgifter, utmanande uppgifter på deras nivå.
- Överkursuppgifter, leda kamraterna pedagogiskt.
- Ta med en bok att läsa när man slutfört arbete och uppgifter.

Särskild undervisning?

- Social träning – mest pojkar – då de haft stora problem att umgås, samsas, samarbeta med jämnåriga. Denna biten + motoriken har fått stå tillbaka p.g.a. framstegen på andra områden. ”duktiga flickor” har ofta varit för snälla, en del ”mammiga” då jobbas med att peppa dem att bli mer självständiga, våga sätta gränser, hävda sig.

Gruppering

- Nivågruppering i Ma och eng. Också i vissa projekt inom SO i åk 9.

(c) Hjälpte de eleven?

Ja	Nej
9 (69 %)	2 (15 %)

Internt bortfall; En respondent vet ej, en har ej svarat.

12. Skulle du vilja lära dig mer om de särskilt och exceptionellt begåvade barnens situation och beteende?

Ja	Vet ej	Nej
17 (59 %)	9 (31 %)	2 (7 %)

Interna bortfallet: en respondent.

Bilaga 2

Till alla mentorer.

2006-09-26

Under hösten 2006 skriver jag mitt examensarbete, som ingår i min lärarutbildning. Ämnet jag valt att undersöka är synen på särbegåvade barn i skolan. Första momentet i studien är denna enkät som är tänkt att ligga till grund för mitt arbete och nästa steg är att intervjua några av er som svarat på enkäten.

Definitionen av begreppet ett särbegåvat barn i denna enkät är den samma som Roland S Persson använder sig av i *High Ability in Egalitarian Contexts* (1997), nämligen ”ett barn som kontinuerligt förvånar dig genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera skolämnen och/eller i någon aktivitet som i huvudsak bedrivs utanför skolan.”

Jag hoppas att du som är lärare vill besvara min enkät. All information som kan härledas till dig som person eller din mentorsgrupp, kommer givetvis av etiska skäl inte att publiceras i mitt arbete utan endast vara kända av mig.

Tack för att du besvarar enkäten snarast möjligt men inom en vecka. Enkäten läggs sedan i postfacket, adresserat till Åsa.

Med förhoppning om din medverkan!

Vänliga hälsningar

Åsa Hallenheim Olsson

Lärarstuderande vid KSM enheten, Lärarutbildningen, Malmö högskola

Enkät om särbegåvade barn i skolan.

Några allmänna frågor om dig

- 1 (a) Namn: _____
- (b) Mentorsklass: F ___ 1 ___ 2 ___ 3 ___ 4 ___ 5 ___
eller
mentorsgrupp: antalet elever i åk 6 ___, åk 7 ___, åk 8 ___, åk 9 ___
- (c) Hur gammal är du? _____
- (d) Hur länge du har arbetat som lärare? _____

Några frågor om dina elever.

(Om du anser dig behöva mer plats för att skriva dina svar går det bra att fortsätta skriva på enkätens baksida.)

2. (a) Har du någon gång undervisat eller haft i din klass/mentorsgrupp någon eller några elever som du uppfattat som särskilt begåvade?

JA ___ NEJ ___
- (b) Har några av dessa begåvade elever dessutom varit exceptionella jämfört med övriga särskilt begåvade elever du mött?

JA ___ NEJ ___

3. Om du svarat ja på fråga 2a, på vilket underlag bedömde du att eleven/eleverna kunde betraktas som särskilt begåvad/begåvade?

4. Om du betraktade någon eller några av dessa särskilt begåvade elever som exceptionella, hur skulle du kortfattat karaktärisera skillnaden mellan ”särskilt begåvad” och exceptionellt begåvade” elever?

5. Du som är mentor, försök att uppskatta hur du skulle kunna dela in dina elever i din klass/ mentorsgrupp i följande kategorier. (Ange antal elever.)

(a) Hur stor är klassen/ mentorsgruppen? _____ elever

(b) Uppdelat flickor och pojkar _____ flickor _____ pojkar

(c) Hur många i klassen/gruppen anser du är:

Mindre begåvade	_____ elever
Normalbegåvade	_____ elever
Särskilt begåvade	_____ elever
Exceptionellt begåvade	_____ elever

6. I vilka ämnen anser du utmärker sig de eleverna som du betraktar antingen som särskilt begåvade eller exceptionellt begåvade?

Ämne/ämnen	Antal elever	Årskurs 6	Årskurs 7	Årskurs 8	Årskurs 9

7. Har du som lärare någon gång träffat på elever som du vet är särskilt eller exceptionellt begåvade men som inte är villiga att arbeta i nivå med sin förmåga?

JA __ NEJ __

8. (a) Har du som lärare någon gång upplevt att en särskilt eller exceptionellt begåvad elev framstår som klassens kanske mest störande element?

JA __ NEJ __

- (c) Om du svarade ja, hur försökte du lösa problemet med den ”bråkige och särskilt begåvade eleven? Gav ditt handlande resultat?

9.(a) Har du som lärare någon gång upplevt att en särskilt eller exceptionellt begåvad elev har haft en positiv inverkan på din klass?

JA__ NEJ__

(b) Om du svarade ja, på vilket sätt hade eleven/eleverna ett positivt inflytande?

10.(a) Tror du att särskilt begåvade elever som går i vanlig klass Behöver stöd i form av en särskild form av pedagogik?

JA__ NEJ__

(c) Om du svarade ja, av vilken anledning tror du att en särskild pedagogik skulle vara befogad?

11.(a) Känner du till några åtgärder som har vidtagits i din egen klass/mentorsgrupp för att hjälpa en särskilt eller exceptionell begåvad elev?

JA__ NEJ__

(b) Om du svarade ja, vilka var åtgärderna?

(c) Hjälpte de eleven?

JA__ NEJ__

12. Skulle du vilja lära dig mer om de särskilt och exceptionellt begåvade barnens situation och beteende?

JA__ VET EJ__ NEJ__

Tack för din medverkan!

Åsa H Olsson

Bilaga 3

Intervjuguider

Intervju med skolledare

Vilka intentioner finns det från förvaltning/politiker?

Berätta er skolas syn på särskilt begåvade elever.

Vilka kunskaper anser du som skolledare att skolan har om särskilt begåvade barn?

När bedömer man att en elev är särskilt/exceptionellt begåvad?

Vilka rutiner finns det kring särskilt begåvade elever på er skola?

Anser man på skolan att särskilt begåvade elever behöver en speciell pedagogik?

Vad erbjuder man särskilt begåvade elever i undervisningen?

Intervju med elev

Hur tycker du att det är att gå i skolan?

Berätta hur du upplever dina arbetsuppgifter i skolan.

Hur brukar dina uppgifter se ut i skolan?

Hur är läxorna?

Beskriv hur du skulle vilja att din skola skulle se ut.

Intervju med förälder

Hur ser du som förälder att skolan möter ditt barn?

Hur var det när detta barn började skolan?

Berätta hur du känner nu.

Vad var det som gjorde att ni bestämde er för att låta barnet gå kvar i förskoleklassen?

Vad tror du är orsaken till att man kan ha svårt att se till varje elevs behov?

Hade det varit tillräckligt för ditt barn att bli uppflyttad en klass?

Har du haft någon möjlighet att lyfta de här frågorna mer än vid utvecklingssamtal?

Har du själv någon erfarenhet av att hoppa över klasser?

Upplever du att lärare har påtalat att ert barn varit så duktig, att det borde ha gått i en högre klass?

